

**Jurij
Gagarin**

**PUT DO
ZVEZDA**

Zapisi prvog čoveka u svemiru

Prevela s ruskog
Ana Kitanović

— Laguna —

Naslov originala

Юрий Гагарин
ДОРОГА В КОСМОС
Записки лётчика-космонавта СССР

Copyright © ovog izdanja 2020. LAGUNA
Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sadržaj

Napomena uz izdanje Vojnog izdavaštva Ministarstva odbrane SSSR-a.	7
Smolenščina – moj rodni kraj	11
Sa radničkom klasom	27
Postajem pilot	45
Zakletva na vernost domovini	62
U sjaju polarne svetlosti	93
Vrhunska spremnost	117
Sreda, 12. april	160
Život za domovinu.	194
Susreti u inostranstvu	232
<i>O autoru.</i>	277

Napomena uz izdanje Vojnog izdavaštva Ministarstva odbrane SSSR-a

Dan 12. april 1961. godine zauvek je ušao u istoriju naše domovine, u istoriju celog čovečanstva. Na taj dan je sovjetska svemirska letelica *Vostok*, sa majorom Jurijem Gagarinom, odletela u svemir i, obletevši krug oko Zemlje, bezbedno se vratila na njeno tlo. Ova neviđena pobeda čoveka nad silama prirode ovaplotila je u sebi genije sovjetskog naroda, veliku moć socijalizma i njegovu neospornu superiornost nad umirućim kapitalističkim sistemom.

U knjizi *Put do zvezda* Pilot-kosmonaut SSSR-a Jurij Aleksejevič Gagarin govori o svom životu, počev od detinjstva pa sve do svog izvanrednog podviga – prvog leta čoveka u svemir. Ovo izdanje zasnovano je na tekstu knjige J. Gagarina *Put do zvezda* koju je objavila izdavačka kuća *Pravda*. Za čitaoce vojnika J. A. Gagarin proširio je poglavlje *Zakletva na odanost domovini*, u kojem detaljnije govori o svom služenju vojske, vojnoj dužnosti, zakletvi, moralnim i borbenim osobinama kojima treba da se odlikuje svaki sovjetski vojnik i oficir. Knjiga sadrži i novo poglavlje o putovanjima J. Gagarina u mnoge zemlje Evrope i zapadne

polulopte. Zapisi J. Gagarina završavaju se kratkom pričom o letu u svemir Pilota-kosmonauta SSSR-a G. S. Titova.

Knjiga sadrži značajan broj novih fotografija.

Snimci: iz porodičnog albuma J. A. Gagarina, foto-hronike TASS-a, filma *Prvi let do zvezda*, čehoslovačke i bugarske telegrafske agencije, P. Barševa, A. Denisova, P. Kvašnjuka, V. Lebedeva, A. Ljapina, T. Meljnika, F. Petrunjina, A. Pahomova, S. Raskina, A. Sergejeva, A. Sofijskog, S. Smirnova, A. Suhomlinova, V. Smetanina, A. Ustinova, E. Haldeja, L. Homenka, G. Šutova.

PUT DO ZVEZDA

SMOLENŠČINA – MOJ RODNI KRAJ

Porodica u kojoj sam se rodio je sasvim obična porodica, ni po čemu različita od miliona drugih radničkih porodica u našoj socijalističkoj domovini. Moji roditelji su obični Rusi kojima je velika Oktobarska socijalistička revolucija, kao i čitavom našem narodu, otvorila širok i prav put u životu.

Moj otac Aleksej Ivanovič Gagarin sin je siromašnog smolenskog seljaka. Završio je samo dva razreda parohijske škole, ali budući da je radoznao čovek, mnogo toga je naučio sam. U našem selu Klušinu, nedaleko od Gžatska, bio je poznat kao majstor svih zanata. Znao je da radi sve u seoskom domaćinstvu, ali najviše se bavio tesarstvom i stolarstvom. Još uvek se sećam žučkaste pene od strugotine kojom kao da je prao svoje velike radničke ruke, a po mirisu sam umeo da prepoznam vrstu drveta – slatki javor, gorki hrast, opori bor – od kojeg je moj otac pravio različite korisne stvari.

Ukratko, drvo cenim koliko i metal. Moja majka Ana Timofejevna mnogo je pričala o metalu. Njen otac, moj deda, Timofej Matvejevič Matvejev radio je na mašini za bušenje u fabrici *Putilovski* u Petrogradu. Prema majčinim pričama,

bio je jak čovek, majstor svog zanata, visokokvalifikovani radnik koji je mogao, što bi se reklo, buvu da potkuje i da iz komada gvožđa iskuje cvet. Nisam imao prilike da upoznam dedu Timofeja, ali u našoj porodici se čuva sećanje na njega i na revolucionarnu tradiciju „putilovaca“.

Kao ni otac, naša majka u mladosti nije imala prilike da se obrazuje. No dosta je čitala i mnogo zna. Mogla je tačno da odgovori na bilo koje pitanje svoje dece, a u porodici nas je bilo četvoro: stariji brat Valentin, rođen iste godine kada je umro Vladimir Iljič Lenjin*, sestra Zoja, tri godine mlađa, i na kraju ja i naš najmlađi brat Boris.

Rođen sam 9. marta 1934. godine. Roditelji su radili na kolhozu,** otac je bio stolar a majka je radila kao muzilja. Zahvaljujući dobrom radu, postavljena je za rukovodioca mlečne farme kolhoza. Radila je tamo od jutra do mraka. Posla je bilo preko glave: ili su se telile krave, ili je bilo problema sa mladunčetom, ili se brinula za hranu.

Lepo je bilo naše selo. Leti celo zeleno, a zimi u dubokom snegu. I kolhoz je bio dobar. Ljudi su živeli u blagostanju. Naša kuća je bila na periferiji, druga po redu pored puta za Gžatsk. U maloj bašti rasli su jabuke i višnje, ogrozdi i ribizle. Iza kuće se pružala cvetna livada na kojoj su bosonoga dečica igrala lapte ili gorelki.*** Kao da je juče bilo, sećam se sebe kao trogodišnjeg mališana. Sestra Zoja me je odvela na prvomajski praznik u školu. Tamo sam sa stolice recitovao stihove:

* Vladimir Iljič Uljanov Lenjin preminuo je 21. januara 1924, u Gorkom kraj Moskve. (Prim. prev.)

** Rus.: *колхоз* – kolektivno zadružno poljoprivredno gazdinstvo u bivšem SSSR-u. (Prim. prev.)

*** Rus.: *ланта*; *горелки* – stare ruske igre; *лпта* je timska igra koja se igra sa loptom i palicom, slična bejzbolu i kriketu; *gorelki* je igra u kojoj jedan igrač juri ostale učesnike koji u parovima beže od njega. (Prim. prev.)

*Sela mačka na prozor,
Zaprela u snu...*

Učenici su aplaudirali. Bio sam veoma ponosan, ipak je to bio moj prvi aplauz u životu. Pamćenje me dobro služi. Sećam se mnogo toga. Dešavalo se da krišom odem na krov, a ispred mene pružala su se polja kolhoza, beskrajna poput mora, i topli vetar talasao je zlatnu raž. Podigao bih glavu, kad tamo čisto plavetnilo... Kao da sam uronio u svu tu lepotu i zaplivaao ka horizontu gde su se nebo i zemlja spajali. Kakve smo tek breze imali! I bašte! I reku gde smo se kupali i pecali krkuše! Ponekad bih sa ostalom decom otrčao kod mame na farmu, a ona bi nam svima sipala po šolju vrućeg mleka i nasekla po krišku svežeg raženog hleba. Kako je bilo ukusno!

Mama bi pogledala nas i komšijsku decu, i rekla:

– Imate srećno detinjstvo, mališani, a ne kao otac i ja.

Utom bi se zamislila i rastužila. Lice joj je bilo tako milo i drago, kao na nekom lepom crtežu. Mnogo volim majku i dugujem joj sve što sam postigao.

Kuća u Gžatsku u kojoj je živeo Jurij Gagarin

Očev brat Pavel Ivanovič radio je kao pomoćnik veterinaru. Mnogo smo voleli kad stric Paša dođe kod nas i ostane da prenoći. Prostre nam vreće na seno, pa mi deca legnemo sa njim i krenu razgovori. Ležali bismo na leđima širom otvorenih očiju, a nad nama sazvežđa, ne zna se koje je lepše. Valentin, moj stariji brat, neprestano je postavljao pitanja:

– Ima li tamo ljudi?

Stric Paša se nasmešio i zamišljeno rekao:

– Ko će to znati... Ali mislim da život na zvezdama postoji... Nemoguće je da se od miliona planeta posrećilo samo Zemlji...

Uvek me je zanimala škola. Želeo sam da, poput brata i sestre, uveče radim domaći, da imam svoju pernicu, đaćku tablicu i sveske. Često sam sa svojim vršnjacima ljubomorno zurio kroz školski prozor i posmatrao kako učenici od slova prave reči i pišu brojeve. Kao i sva deca, želeo sam da što pre odrastem. Kada sam napunio sedam godina, otac mi je rekao:

– Jura, ove jeseni krećeš u školu.

U našoj porodici autoritet oca se nije dovodio u pitanje. Strog, ali pravedan, on je nas, svoju decu, naučio da budemo disciplinovani, da poštujemo starije i volimo rad. Nikada se nije služio pretnjama, zabranama, batinama, i nikada nam nije laskao bez razloga. Nije nas mazio, ali je bio pažljiv prema našim željama. Komšije su ga volele i poštovale; u odboru kolhoza cenilo se njegovo mišljenje. Ceo očev život bio je vezan za kolhoz. Kolhoz mu je bio druga kuća.

Jedne nedelje otac je dotrčao iz seoskog veća. Nikada ga nismo videli toliko uznemirenog i pometenog. Kao iz puške, izustio je samo jednu reč:

– Rat!

Majka je kao pokošena sela na sanduk, pokrila lice kecejom i nečujno zaplakala. Kao da se odjednom sve natmurilo.

Oblaci su prekrili horizont. Vetar je nosio prašinu po ulicama. Prestale su pesme u selu. I deca su ućutala i prestala sa igrama. Istog dana su na taljigama i u kamionu kolhoza, sa koferima od šperploče, regruti napustili Gžatsk. Bili su to vredni ljudi kolhoza: vozači traktora, vozači kombajna, stočari i zemljoradnici. Ceo kolhoz je pratio momke koji su odlazili na front. Mnogo oproštajnih reči je izgovoreno, mnogo gorkih suza prolliveno.

Kao poplava, rat je bio sve bliže i bliže našoj Smolenščini. Tiho, poput senki, kroz selo su prolazile izbeglice, prevozili su ranjenike, sve se kretalo negde daleko, unedogled. Pričalo se da su fašisti sravnali sa zemljom Minsk, da se vode krvave bitke kod Jelnje i Smolenska. Ali svi su verovali da neće proći dalje.

Došao je septembar i ja sam sa svojim vršnjacima pošao u školu. Bio je to dugoočekivani svečani dan u senci rata. Tek što smo se upoznali i počeli da učimo prvo slovo A, dok smo slagali štapiće, čulo se:

– Fašisti su vrlo blizu, negde kod Vjazme...

I baš na taj dan nad našim selom proletela su dva aviona sa crvenim zvezdama na krilima. Bili su to prvi avioni koje sam ikada video. Tada nisam znao kako se zovu, ali sada se sećam da je jedan od njih bio Jak a drugi LaGG. LaGG je pogoden u vazdušnom sukobu i pilot je poslednjim naporima upravljao ka močvari obrasloj trskom i lokvanjima. Avion se srušio i prelomio, a mladi pilot je bezbedno iskočio tik iznad zemlje.

Na livadu pored močvare sleteo je i drugi avion – Jak. Pilot nije ostavio druga u nevolji. Svi dečaci su odmah otrčali tamo. Svako od nas je želeo da dodirne pilota, da se popne u kabinu. Željno smo udisali nepoznati miris benzina i razgledali rupe na krilima aviona. Piloti su bili uznemireni i besni. Gestikulirajući rukama, pričali su kako je Nemce

skupo koštao ovaj uništeni LaGG. Otkopčali su kožne jakne i na njihovim vojničkim bluzama zablistalo je ordenje. Bilo je to prvo ordenje koje sam ikada video. I tako smo mi dečaci shvatili cenu odlikovanja.

Svi u selu želeli su da piloti prenoće u njihovoj kući. Ali oni su proveli noć pored svog Jaka. Ni mi nismo spavali i, ježeći se od hladnoće i boreći se sa snom, nismo skidali sanjive oči sa njihovih lica. Ujutro su piloti odleteli, ostavivši nam lepe uspomene. Svako od nas je poželeo da leti, da bude tako hrabar i lep poput njih. Osetili smo neki čudan, nepoznat osećaj.

Događaji su se brzo odvijali. Kolone kamiona užurbano su prolazile kroz selo prevozeći ranjenike. Svi su pričali o evakuaciji. Odlaganje više nije bilo moguće. Prvi je otišao stric Paša. Za put su se spremali i majka i otac, ali nisu stigli. Zagrmela je artiljerijska kanonada, nebo je prekrilo krvavi sjaj vatre, a nemačka biciklistička četa iznenada je upala u selo. I tad nastaje potpuni nered. Počele su masovne potrage. Fašisti su tražili partizane, a potajno su oduzimali vredne stvari, pa čak i odeću, obuću i hranu.

Našu porodicu su izbacili iz kuće, koju su zauzeli nemački vojnici. Morali smo da iskopamo zemunicu i tu smo se šćućurili. Noću je bilo jezivo, grmeli su motori fašističkih aviona koji su se kretali u pravcu Moskve. Otac i majka bili su tmurniji od olujnog neba. Brinuli su ne samo za sudbinu naše porodice već i za sudbinu kolhoza i celog našeg naroda. Otac noćima nije spavao, stalno je osluškivao neće li zagrmeti sovjetske puške i naša vojska krenuti u napad. On i majka su uznemireno šaputali o beloruskim partizanima koji su se pojavili u blizini, brinuli su za Valentina i Zoju, koji su već bili gotovo odrasli ljudi a u susednim selima su gestapovci i policija vodili omladinu u zarobljeništvo.

Detinjstvo – Jurij Gagarin (sedi u sredini), stariji brat Valentin, mlađi brat Boris i sestra Zoja

Ni radio, ni novine, ni pisma – u selo nisu stizale nika-kve vesti o tome šta se dešava u zemlji. Ali ubrzo su se naši oglasili: snažno su napali Nemce u bočnom udaru. Kroz selo su prevozili ranjene i promrzle fašističke vojnike. Svakim danom ih je bilo sve više. Sećam se kako je jedne noći otac raspirio vatru, izašao iz zemunice, malo je stajao tamo i kad se vratio, rekao majci:

– Pucaju...

– Možda su partizani? – pitala je majka.

– Ne, redovna vojska... Grmi po celom okrugu...

Ujutro su kroz selo prošle kolone nemačkih automobila, punih vojnika s puškama, i tenkova. To već nije bila ona ista vojska koja se nedavno kretala na istok. Kako smo posle saznali, kod nas se povukao ostatak SS divizije uništene kod Moskve. Svi naši seljaci iščekivali su skori čas oslobođenja. Ali fašisti su uspeli da se održe na odbrambenoj liniji i naše selo je ostalo blizu njihovog zadnjeg dela fronta.

U našoj kući je tada živio čuveni fašista iz Bavarske. Mi-slim da se zvao Albert. Bavio se punjenjem akumulatora za automobile i nas decu nije mogao da podnese. Sećam se da je jednom mlađi brat Borja iz radoznalosti ušao u njegovu radionicu, a on ga je zgrabio za šal oko vrata i tim istim šalom ga obesio o granu jabuke. Obesio i potom zarikao poput ždrepcu. Majka je naravno potrčala ka Borji, ali je Bavarac nije pustio. Šta sam mogao da uradim? Bilo mi je žao i brata i majke. Hteo sam da pozovem ljude, ali nisam mogao, grlo mi se steglo kao da su mene obesili, a ne Borju. Da sam bio veliki, pokazao bih ja tom prokletom fašisti...

Srećom, Bavarca je pozvao neki načelnik pa smo mama i ja spasili našeg Borisa. Uneli smo ga u zemunicu i jedva ga povratili u život.

Imitirajući starije, i mi deca smo na sve moguće načine nanosili štetu Nemcima. Bacali smo po putu oštre eksere i polomljene flaše koji su bušili gume nemačkih automobila, a tom Albertu, koji se odomaćio u našoj kući, u izduvnu cev motora stavljali smo krpe i đubre. On me je mrzeo i jednom me nekoliko dana nije pustio da odem u zemunicu. Morao sam da prenoćim kod komšija, a tamo smo pričali samo o tome kako da iznerviramo fašiste.

Front se, iako sporo, ipak približavao selu. To smo čak i mi deca primetili po sve jačoj tutnjavi artiljerijske vatre. Uskoro je prednja linija bila sasvim blizu – na samo osam kilometara od naše kuće. Selo je bilo zatrpano nemačkim trupama. Naši su pucali po njemu i bombardovali ga iz aviona. Fašistima su posebno dosađivali naši noćni letaći na Po-2. Po celu noć su zujali poput zrikavaca i neprestano bacali „darove“. Tako smo mi živeli, u vatri i dimu. Dan i noć nešto je gorelo u blizini.

Dečjem budnom oku ništa nije promicalo. Sve smo videli i primećivali. Sećam se kada je nad selom proletelo šest naših aviona. Zatim se čula tutnjava granata. Gledamo, vraćaju se nazad. Ali jedan nedostaje. Bilo je šest aviona, a ostalo ih je pet. Iako smo tada znali da brojimo samo do deset, a oduzimanje još nismo učili, ipak smo shvatili da jedan nedostaje. Počeli smo da se pitamo: gde je nestao? Evo ga. Bio je u plamenu, ali je i dalje leteo nad samom ulicom prepunom vojnika i udarao po njima iz svih mitraljeza. Fašisti su bežali na sve strane. Buka. Vika. Panika.

Počeli smo da nagađamo: doleteće do svojih ili neće? Pilot se okrenuo i opet udario na kolonu. Bacao bombe. A onda se i sam srušio u gomilu Nemaca.

– Kao Gastelo! Kao Gastelo! – povicali smo, setivši se podviga čoveka sa tim prezimenom o kome smo čuli od starijih.

I avion i pilot su izgoreli. Niko u selu nije saznao ko je on, odakle je. Ali svi smo znali da je to bio pravi sovjetski čovek. Borio se protiv neprijatelja do poslednjeg daha. Dečaci su ceo dan razgovarali o neznanom junaku. Niko to nije rekao naglas, ali svako od nas je želeo da, kao on, živi i umre za domovinu.

„Ko će se osvetiti za smrt junaka?“, s tugom smo se pitali. „Ko će reći njegovim drugovima kako je poginuo?“

Ubrzo smo saznali da su taj avion oborile nemačke protivavionske snage ušančene na brdu iza sela. Odmazda je odmah stigla. Ujutro je pet istih aviona, sada znam da su to bili jurišni avioni Il, sravnalo sa zemljom protivavionsku bateriju i vojnike. Nijedan fašista nije preživeo. Dobro su ih potukli!

Klušino je u to vreme bilo odsečeno od celog sveta. Šta se radilo na frontovima, niko nije znao. Ali jednog dana je proleteo avion i bacio gomilu letaka. Poput jata belih golubova, dugo su kružili nebom i konačno pali iza ograde, na livadu prekrivenu snegom. Zgrabio sam jedan i bacio pogled. Bio je to crtež: gomila lobanja, a na vrhu gavran sa Hitlerovim licem. I ruska slova. No nisam mogao da pročitam. Osvrnuo sam se da vidim ima li fašista u blizini, jer su za letke kažnjavali smrću, gurnuo sam letak pod pazuh i otrčao u zemunicu. Tamo je Zoja pročitala i radosno se nasmejala:

– Jurka, znaš kakva pobeda!

Letak je govorio o porazu hitlerovaca kod Staljingrada. Nije bilo kraja našoj radosti. U svim zemunicama pričalo se samo o porazu fašista.

Ubrzo je zagrmelo i na našem frontu. Počela je ofanziva sovjetske vojske. Tada su esesovci odveli Valentina i Zoju i, u koloni zajedno sa drugim devojkama i momcima, povezli ih na zapad, u Nemačku. Majka i druge žene dugo su trčale

za kolonom mašuci rukama, ali su ih oterali kundacima i huškali pse na njih.

Velika se tuga sručila na nas. Ne samo mi, celo selo je bilo u suzama. Fašisti su iz svake porodice odveli ponekog u zarobljeništvo.

Ali tuga nikad nije beskrajna, stigla nam je radost, i još kakva! U ponoć su u našu zemunicu zavirila dva čoveka u belim bundama, sa kapama ušankama i automatskim puškama prekrivenim injem. Dali su ocu cigaretu i počeli da ga ispituju. To je bila naša obaveštajna služba, prva ikada. Mi sami nismo imali šta da jedemo, ali majka je požurila da ih nahrani, skuvala je krompir bez soli.

Obaveštajci su iščezli tiho kao što su se i pojavili. Kao u snu. U zoru sam pitao oca za njih. Lukavo me je pogledao, osmehnulo se i rekao:

– Ja sam kao u snu...

Dan kasnije Nemci su napustili naše selo. Otac je pošao u susret našima i pokazao im gde su fašisti minirali put. Cele noći je krišom posmatrao šta rade nemački inženjerci. Naš pukovnik, sa visokom šubarom od astragana i zelenim epoletama na šinjelu, pred svima se zahvalio ocu i izljubio ga kao vojnika.

Otac je otišao u armiju i ostalo nas je samo troje – mama, ja i Boriška. Za sve u kolhozu sada su bili odgovorni žene i mladi.

Posle dvogodišnjeg prekida, opet sam krenuo u školu. Za sva četiri razreda imali smo samo jednu učiteljicu, Kseniju Gerasimovnu Filipovu. U jednoj učionici zajedno su imali časove prvi i treći razred, a kada mi završimo, dolazili su drugi i četvrti. Nismo imali ni mastilo, ni olovke, ni sveške. Školsku tablu smo pronašli, ali krede nije bilo. Učili smo da pišemo na starim novinama. Kada bismo uspeli da

nabavimo papir za pakovanje ili parče starih tapeta, svi smo se radovali. Na časovima aritmetike nismo više ređali šta-piće, već čaure. Nama dečacima džepovi su bili puni čaura.

Dugo nije bilo nikakvih vesti od starijeg brata i sestre. Komšije koje su pobile iz zarobljeništva i vratile se u selo rekle su da su Valentin i Zoja takođe pobile od fašista i ostali da služe u Sovjetskoj armiji. Ubrzo je stiglo pismo sa pečatom vojne pošte u obliku trougla i ja sam, sričući slogove, pročitao majci šta nam je pisala Zoja. Pisala je da služi u veterinarskom odseku u konjici. Zatim je stiglo i pismo od Valentina. Borio se protiv fašista na tenku kao strelac iz kupole. Bio sam srećan što su brat i sestra živi, a još više sam se ponosio time što su udarali po hitlerovcima zbog kojih smo se toliko napatili.

Otac nije daleko stigao sa vojskom. Još u mladosti je bio bolestan, a pod Nemcima je od gladovanja dobio i čir na želucu. Završio je u vojnoj bolnici u Gžatsku, pa je tamo ostao da služi kao neborac. Istovremeno je služio i lečio se.

Rat je trajao dugo, činilo se čitavu večnost. Svakoga je duša bolela, svi su imali voljene ljude na frontu.

Poštar je bio najpoželjniji gost u svakoj zemunici. Svakodnevno je donosio čas radosne, čas tužne vesti. Neko je bio odlikovan, neko ubijen.

U učionici smo imali staru kartu Evrope i posle časova bismo premeštali po njoj crvene zastavice koje su obeležavale pobednički pohod naše vojske.

- Sovjetski vojnici su oslobodili Bukurešt!
- Sofiju!
- Upali su u Beograd, prestonicu Jugoslavije!
- Sovjetske trupe započele su borbe na nemačkom tlu!
- Već su u Austriji – saopštila nam je lepe vesti, sa suzama radosnicama u očima, Ksenija Gerasimovna.

Pod uticajem pobeda Sovjetske armije, u zemljama Evrope širio se pokret otpora, rasplamsavala se borba partizana i tresla se zadnja linija fronta fašističke Nemačke.

Satima smo stajali ispred karte i učili geografiju prema vojnim izveštajima Sovinformbiroa. Nije bilo udžbenika, pa su mnogi dečaci učili da čitaju iz pravilnika *Borbeni propisi pešadije* koji su vojnici zaboravili u seoskom veću.

Iako mnogo toga u pravilniku nije bilo jasno, deci se knjiga svidela jer su se u njoj od svakog zahtevali red i disciplina.

Svi su čekali kraj rata. I konačno, jednog dana majka je, mirišući na oranice, dotrčala iz seoskog veća, zagrlila me i izljubila:

– Hitler je pao, naši su zauzeli Berlin!

Istrčao sam na ulicu i odjednom sam primetio da se razvedrilo, u dvorištu je bilo proleće, bašte su procvetale, iznad mene se otvorilo plavo, nikad plavlje nebo na kome su pevale ševe. Preplavilo me je toliko nepoznatih, radosnih osećanja i misli da mi se zavrtilo u glavi. Iščekivao sam brzi povratak brata i sestre.

Tog dana je počeo novi život bez tame, pun sunčeve svetlosti. Još od malih nogu voleo sam sunce!

Rat se završio, a mog oca su ostavili u Gžatsku da radi na obnovi grada koji su uništili okupatori. Iz sela je tamo prevezao našu staru drvenu kuću i opet je sastavio. No ja nikako nisam mogao da zaboravim naš stari dom u Klušinu okružen jorgovanom, žbunjem ribizli i evonimusa, čičkom i pelinom, plavim zečjim ušijima – sve me je to vezivalo za detinjstvo. Počeli smo da živimo u Gžatsku, u Lenjingradskoj ulici. Pošao sam u drugu školu i bio primljen u treći razred osnovne škole u Gžatsku, koja je bila pri učiteljskoj školi. U tu učiteljsku školu išli su budući nastavnici, koji su imali praksu u našoj četvorogodišnjoj školi.

Imali smo veoma mladu učiteljicu Ninu Vasiljevnu Lebedevu. Pažljiva i obrazovana, bodrila je svakog od nas. Predavala je sve predmete. Na osnovu njenih ocena bio sam dobar đak. Nina Vasiljevna nam je često pričala o Lenjinu i pokazivala nam knjigu u kojoj je bila odštampana tabela ocena Volode Uljanova, učenika gimnazije. Bile su to sve same petice.

– I vi, deco, treba tako da učite, da imate sve petice – govorila je Nina Vasiljevna.

Moji drugovi iz razreda su crtali portrete Vladimira Iljiča i pisali stihove o njemu. Mnogi u razredu crtali su i pisali pesme. Ali mene to nije privlačilo, više sam voleo aritmetiku. Bila je to dobra škola u koju su išla mila deca. Mnoga od njih nisu imala očeve, koji su poginuli u ratu. Neka su bila siročad. Svako od njih se napatilo u ratu, videlo strahote koje su činili okupatori, osetilo muke gladovanja i nepravdu. Sve to se ne može zaboraviti, ni oprostiti. A deca s vremenom postaju odrasli ljudi.

Prošle su dve godine, položio sam svoje prve ispite iz ruskog jezika i aritmetike i prešao u drugu školu, u peti razred. Tamo sam se pridružio pionirskoj organizaciji. U pionirskom domu sam svirao u duvačkom orkestru, učestvovao u dramskim sekcijama i nastupao na školskim priredbama. Živeo sam kao i sva sovjetska deca mog uzrasta.

U to vreme naišao sam na knjigu koja je ostavila jak trag u mom životu. Bila je to priča Lava Tolstoja *Kavkaski zarobljenik*. Veoma mi se dopao ruski oficir Žilin, njegova upornost i hrabrost. Takav čovek nigde neće propasti. Pobegao je iz zarobljeništva i još je pomogao i Kostilinu, čoveku slabog duha, da pobegne. Tatarka Dina je takođe bila divna. Čitajući priču, neprestano sam upoređivao njene likove sa poznatim ljudima. Moj brat Valentin je takođe pobegao

iz zarobljeništva. U njemu sam prepoznao osobine Žilina, junaka koga sam zavoleo.

Rusku književnost je predavala Olga Stepanovna Rajevska, naša razredna, pažljiva i brižna žena. Imala je ponešto od naših majki – zahtevnost i nežnost, strogost i dobrotu. Učila nas je da volimo ruski jezik, da cenimo knjige i pomagala nam je da shvatimo ono što u njima piše. Od nje smo saznali kako su pisali Puškin i Ljermontov, kako su ubijeni u dvobojima, kakav je bio Gogolj i kako je deda Krilov pisao basne. Recitovali smo Maksima Gorkog: *Vjesnik bure s kliktanjem leti, kao da crna munja sijeva – strelimice oblake para, pjenu talasa krilom skida.**

Dečaci i devojčice su zajedno učili, sedeli su jedni do drugih u školskim klupama i pomagali se međusobno. U šestom razredu su me izabrali za predsednika odeljenske zajednice. Tada sam se družio, a i dalje se družim, sa Valjom Petrovom i Ženjom Vasiljevom. Sjajni su to drugovi. Pomagali smo jedni drugima da naučimo lekcije. Petrov sada živi u Gžatsku, radi kao tehničar za rekultivaciju šuma u tehničkoj stanici za popravku. Vasiljev radi u Moskvi. Sa nama se družila i Tonja Durasova, draga i radoznala devojka bistrog pogleda. Sada radi kao prodavačica u jednoj prodavnici u Gžatsku.

Fiziku nam je predavao Lav Mihajlovič Bespalov. Izuzetno zanimljiv čovek! I nakon rata uvek je išao u vojničkoj košulji, samo bez epoleta. U ratu je služio u vazduhoplovnoj jedinici kao navigator leta i vazdušni strelac-radista. Imao je trideset godina, ali mu se na licu videlo da je svašta preživeo i mnogo toga video.

Lav Mihajlovič nam je u malom kabinetu za fiziku pokazivao oglede slične magiji. Sipao bi vodu u flašu, izneo je na

* Maksim Gorki, *Pesma o vesniku bure*, prevod M. Đoković, Kultura, 1947, str.11. (Prim. prev.)

mraz i ona bi pukla kao granata. Ili bi prošao češljem kroz kosu i mi bismo čuli pucketanje i videli plave iskre. Toliko je umeo da nas zainteresuje da smo pamtili zakone fizike lako, poput pesama. Na svakom od njegovih predavanja učili smo nešto novo, zanimljivo, uzbudljivo. Upoznao nas je sa kompasom i sa najjednostavnijim električnim uređajem. Od njega smo saznali kako je pad jabuke pomogao Njutnu da otkrije zakon gravitacije. Tada, naravno, nisam mogao ni da slutim da ću se jednog dana uhvatiti ukoštac sa prirodom i, savladavši sile ovog zakona, odleteti sa tla Zemlje. Ali neko nejasno predosećanje, očekivanje nečeg značajnog, još tada se rađalo u meni.

U školi su pioniri organizovali sekciju iz tehničkog. Srce grupe bio je Lav Mihajlovič. Napravili smo leteću maketu aviona, nabavili benzinski motor, montirali ga na trup, koji smo sami napravili od trske, i pričvrstili krila kazeinskim lepkom. Kako smo se samo radovali kada se maketa podigla u vazduh i, postigavši visinu, poletela spretno kao vilin konjic! Sa nama su se radovale i matematičarka Zinaida Aleksandrovna Komarova i organizator nastave, deputat Vrhovnog sovjeta SSSR-a Iraida Dmitrijevna Troicka. Lav Mihajlovič je gotovo ozbiljno obećao:

– Momci, vi ćete postati piloti...